

Vrije Wil: Feit of Fictie?

VRIJE WIL:

Gespreksavond met Prof. Farah Focquaert (UGent)

FEIT
OF
FICTIE?

Prof. dr. Farah Focquaert

Gastprofessor Wijsbegeerte UGent

Lector Toegepaste Psychologie Arteveldehogeschool

26 maart 2026

Als elke keuze die we maken het resultaat is van genen en omgeving, wat blijft er dan over van onze vrije wil en waarom zou dat ons leven juist beter kunnen maken? Kan ik zomaar veranderen wie ik ben of hoe mijn leven eruit ziet?

Ben ik in staat om mijn toekomst uit te stippelen zoals ik wil? Zijn langdurig ziekten, mensen in armoede of werklozen verwijtbaar? Moeten we de succesvolle ondernemer of topatleet wel bewieroken?

Als we aanvaarden dat onze keuzes niet éénduidig voortkomen uit ons 'ik',

maar uit een complexe interactie van genetische aanleg (nature) en omgevingsinvloeden (nurture), dan verschuift de focus van schuld en verdienste naar begrip en toekomstgerichte verantwoordelijkheid. Filosofisch gezien onderzocht dit het

idee dat we volledig zelf de auteur van ons leven zijn. Volgens filosofe en gastprofessor Farah Focquaert heeft zulk inzicht niet alleen theoretische waarde, maar ook praktische implicaties voor menselijke relaties.

Kom ze samen met ons ontdekken op deze ongetwijfeld inspirerende gespreksavond!

HOE NATURE
EN NURTURE
ONS LEVEN
STUREN

DONDERDAGAVOND 26/3

20H-21H30

ZEBRASTRAAT 32 GENT

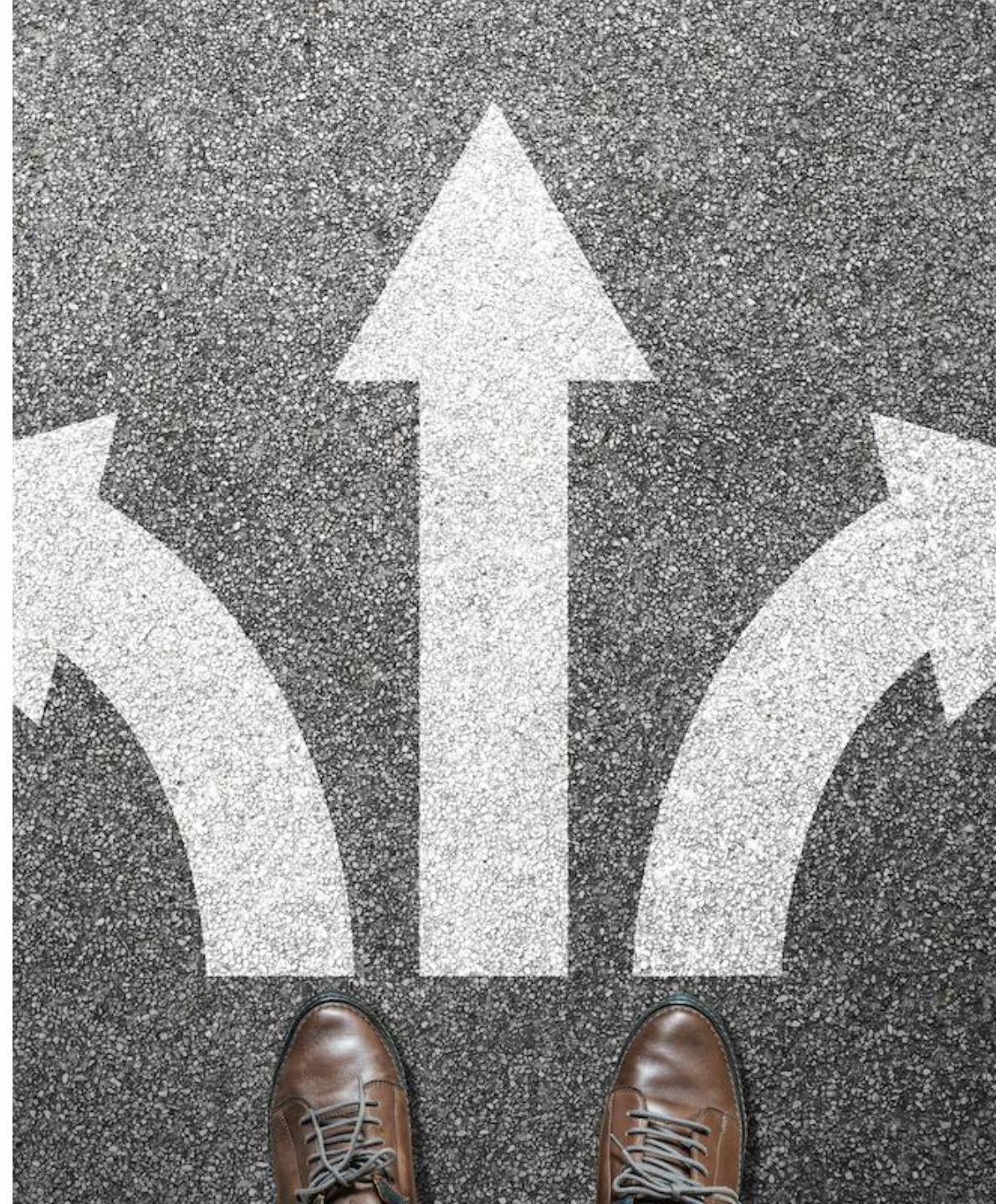
INFO & TICKETS: BREINWIJZER.BE

ILLUSTRATIE: CLAUDIA FISHER

Vrije keuzes

Uit vrije wil kiezen

VRIJE WIL-SCEPTICISME

- Weloverwogen keuze werkelijk vrij kunnen kiezen.
- Ondanks beslissingsproces, ligt onze uiteindelijke keuze vast.
- We kunnen niet anders dan kiezen wat we gekozen hebben.

Azra, gekend als een bedachtzaam en zorgzaam persoon.

Wanneer zij opmerkt dat een collega het moeilijk heeft, onderbreekt ze haar werk om te luisteren en steun te bieden. Haar gedrag voelt **authentiek** aan, zowel voor haarzelf als voor wie haar kent. Het is een **uitdrukking van wie ze is**.

Tom, doorgaans geduldig en mild, die op een ochtend een winkelbediende afsnauwt.

Niet omdat hij plots een ander mens is geworden, maar omdat hij uitgeput is na een slapeloze nacht. Zijn gedrag is ***niet in lijn met zijn karakter***, en toch is het begrijpelijk.

Ella, een alleenstaande moeder die haar baan verliest en in financiële moeilijkheden terechtkomt.

Wordt betrappt op **winkeldiefstal**: ze heeft babyvoeding gestolen. De verontwaardiging bij haar vrienden en familie groot.

En toch: wie Anna kent, weet dat ze haar hele leven eerlijk heeft gewerkt, nooit eerder met justitie in aanraking kwam, en bekendstaat als een zorgzame, plichtsbewuste vrouw.

Dartmouth College - UCSB

MISVERSTAND WIL VS VRIJE WIL

De wil is een **psychologisch vermogen** waarvan je de werking in gedrag en brein kunt waarnemen en onderzoeken.

De vrije wil is een **filosofische stelling over deze wil**: zijn onze wilsuitingen vrij?
Niet (volledig) door oorzaken veroorzaakt?

Je heb vrije wil als je...

“... als precies diegene die je bent, in exact dezelfde omstandigheden, in exact dezelfde staat en met dezelfde genetische geschiedenis, met dezelfde gedachten en interesses en verlangens en volharding, anders had kunnen kiezen.”

(Waller, 2015, 60)

[anders kunnen handelen zonder ‘wat als’...]

THE STUBBORN SYSTEM OF MORAL RESPONSIBILITY

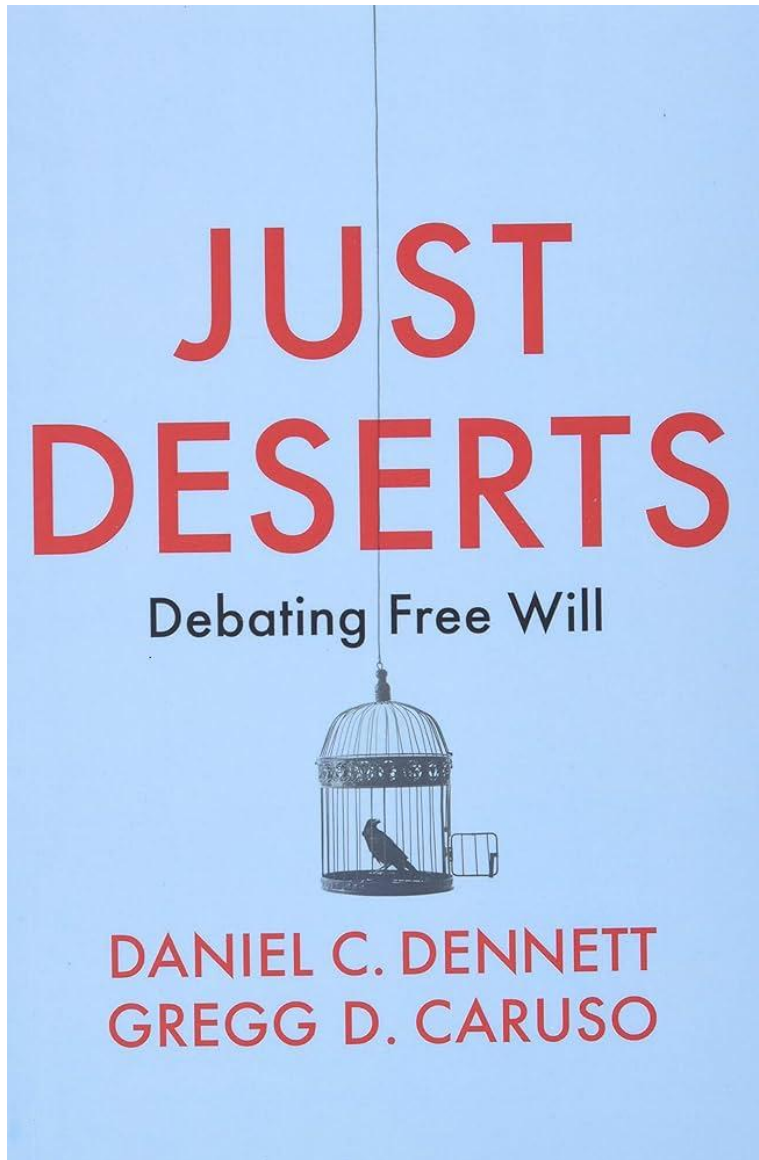
Bruce N. Waller

PODCAST 🎧 UIT HET HART

Gerbrich getuigt in een nieuw seizoen van de podcast 'Uit het hart' over haar aanrijding door een dronken chauffeur

Filosofische vrije wil

“Het unieke vermogen van personen om **de meest sterke vorm van controle over hun handelen** uit te oefenen die noodzakelijk is voor [het rechtvaardig toeschrijven van] morele verantwoordelijkheid”

Desert-based morele verantwoordelijkheid

Filosofische vrije wil

- Wat deze definitie zo bruikbaar maakt, zowel voor voorstanders als tegenstanders van vrije wil, is dat ze draait om de **mate van controle**.
- De discussie gaat dan niet alleen over *of* we controle hebben over onze handelingen, maar vooral over **hoeveel of welke soort controle nodig is** om iemand terecht moreel verantwoordelijk te houden voor zijn daden.

Desert-based morele verantwoordelijkheid

- **Basic desert:** “... een persoon verdient het om de schade, of het leed van zijn morele schuld of straf te ondergaan enkel en alleen omdat hij iets fout gedaan heeft, en zich ervan bewust was dat de handeling fout was.” (Caruso & Pereboom, 2022, parafrase)

Maar...

- Dan kijken we niet diep genoeg naar de ontwikkeling en oorzaken van menselijk handelen...

Beter leven zonder *vrije wil*

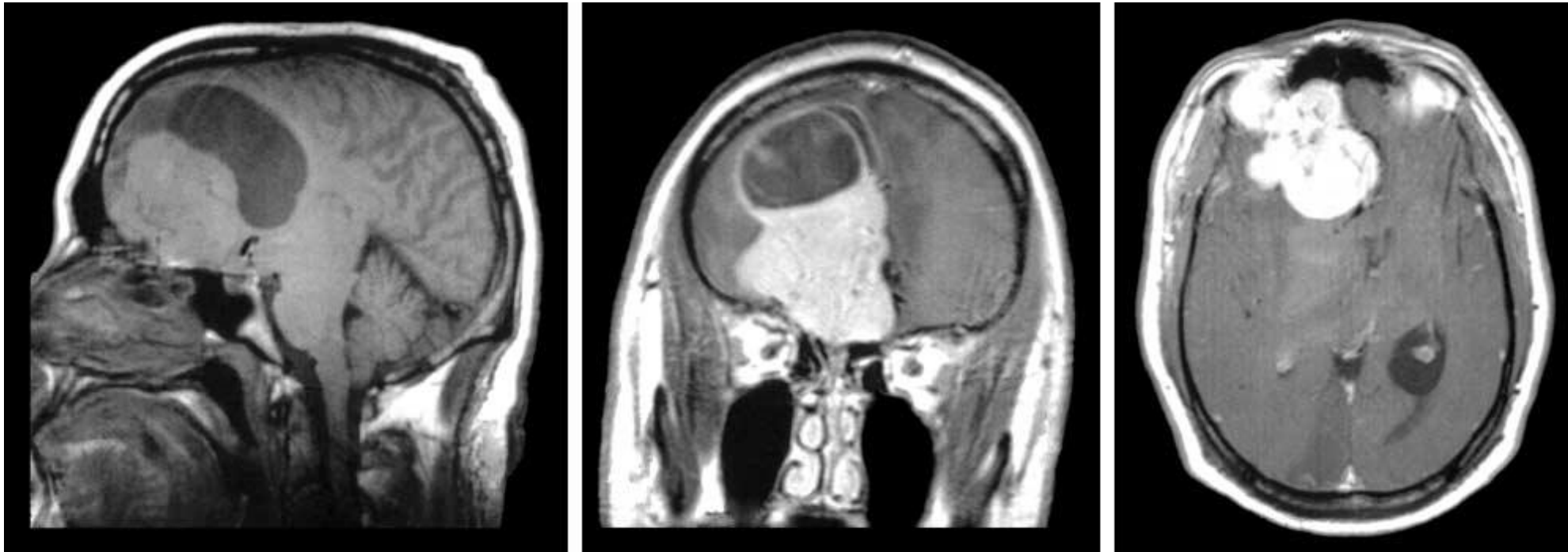
*Een filosofie van loslaten:
voor een leven zonder (zelf)schuld*

Kenneth Parks

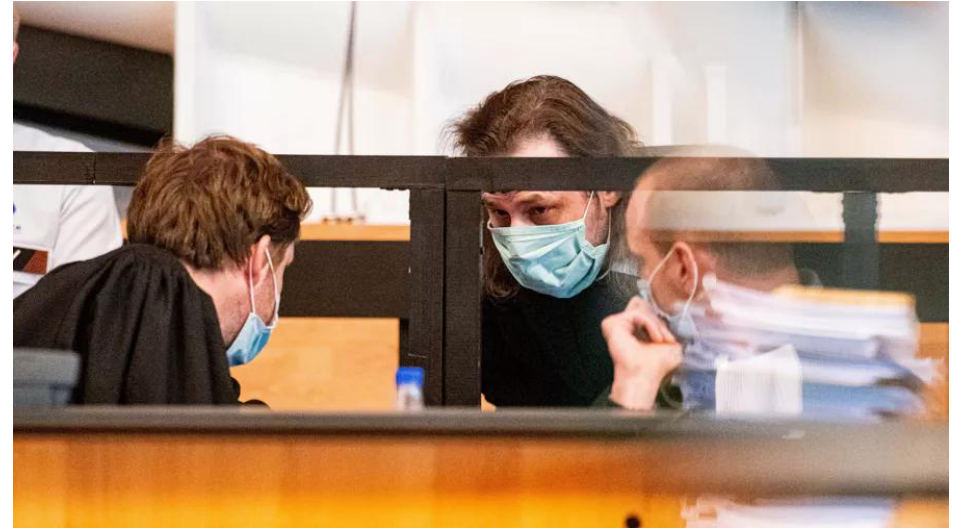
Bron: world science festival 'The curious case of Kenneth Parks'

Mr OFT

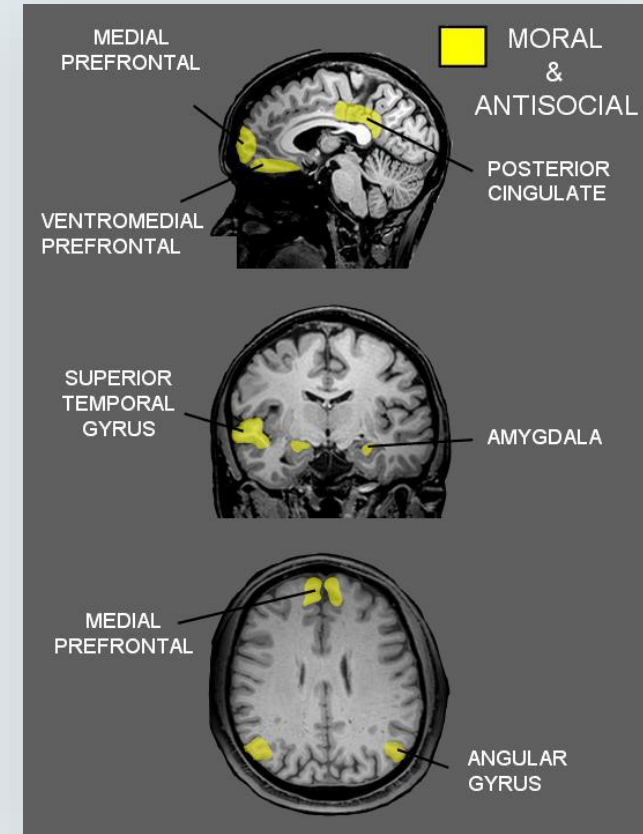
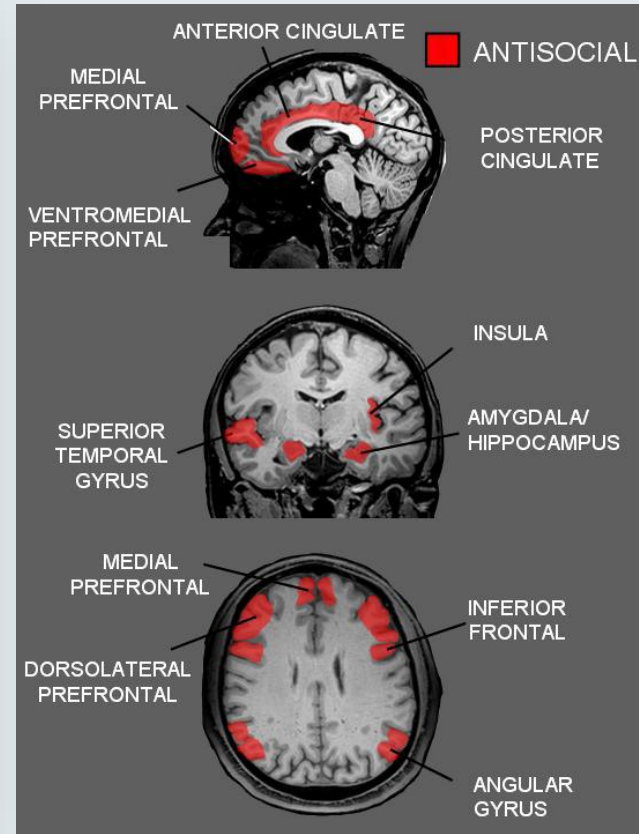
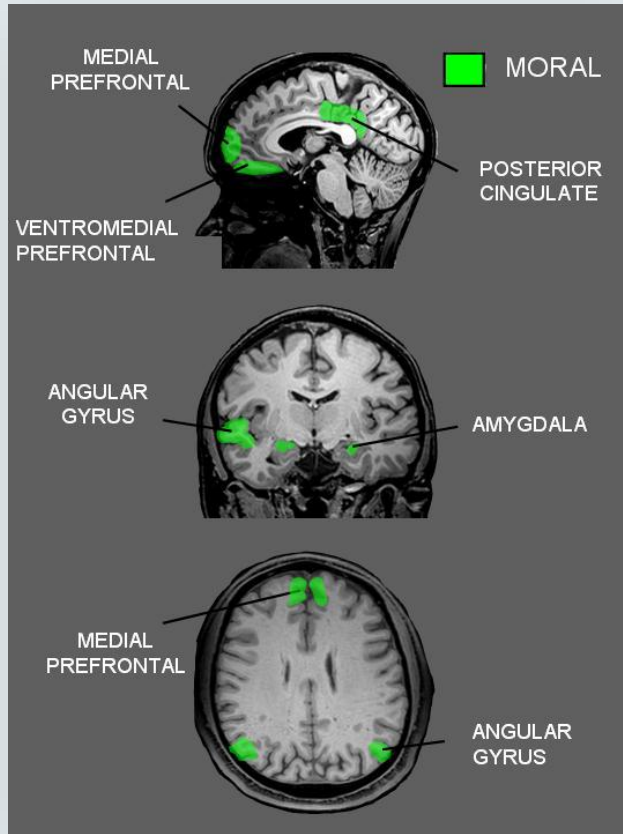

Right orbitofrontal tumor with pedophilia symptom and constructional apraxia sign. Jeffrey M Burns, Russell H Swerdlow. *Archives of Neurology* 04/2003; 60(3):437-40.

Antisociaal gedrag, psychopatische kenmerken, & moreel redeneren

Raine & Yang (2006), SCAN

'79-jarige doodde echtgenoot uit zelfbehoud'

Marie Louise Van der Meersche, de 79-jarige vrouw uit Wichelen die beschuldigd wordt van doodslag eind 2005 op haar 80-jarige echtgenoot Frans Van Driessche, handelde volgens haar advocaten uit zelfbehoud. Dat zei haar advocaat Jef Vermassen in de akte van verdediging voor het Gentse hof van assisen. 'In de fatale nacht werd ze aangevallen door haar demente echtgenoot, en was het ook voor haar een gevecht op leven en dood.'

Nieuw Strafwetboek

- Artikel 7 § 1: *“Elk misdrijf vereist het bestaan van een moreel bestanddeel bij de dader. Dit moreel bestanddeel houdt voor alle misdrijven in, het in staat zijn bewust en uit vrije wil te handelen.”*
- Artikel 27, tweede lid: *“De gevangenisstraf is de laatst te overwegen straf, die slechts kan worden uitgesproken wanneer de strafdoelen niet kunnen worden bereikt met een van de andere straffen of maatregelen waarin de wet voorziet.”*

Nieuw Strafwetboek: inwerkingtreding uitgesteld

20 maart 2026 - 10:00

De inwerkingtreding van het nieuwe Strafwetboek, oorspronkelijk voorzien op 8 april, wordt uitgesteld tot 1 september 2026. De regering, die op vrijdag 20 maart met het kernkabinet bijeenkomt, moet deze beslissing nog bevestigen, waarna het Parlement erover moet stemmen.

Deze overgangperiode moet alle actoren op het terrein de nodige organisatorische ruimte bieden om de implementatie van het nieuwe Strafwetboek zo goed mogelijk voor te bereiden.

Strafdoelstellingen

- A) bescherming van de maatschappij
- B) individuele en algemene afschrikking
- C) rehabilitatie, re-integratie en resocialisatie
- D) herstel en herstelrecht ('restorative justice')
- **E) vergelding of retributie** (institutionele vorm van 'Oog om oog, tand om tand' waarbij proportionaliteit centraal staat)

Hebben we vrije wil?

Is vrije wil compatibel met determinisme? Ja of neen?

Compatibilisten: JA

Incompatibilisten: NEEN

Libertaristen: indeterminisme geeft ons vrije wil

Vrije wil-sceptici: (in)determinisme geeft geen vrije wil

Determinisme

Determinisme

- “Een deterministische wereld is een wereld waarin elke toestand op elk moment één toekomst en één verleden heeft.” (2011, 47)
- **Causaal Determinisme**
  - Oorzakelijkheid: elke toestand heeft één of meerdere externe oorzaken
  - Gedetermineerdheid: op elke toestand in een systeem kan maar één specifieke toestand volgen.

GEEN FATALISME

- Fatalisten geloven dat zij **geen invloed hebben op de loop van hun leven**, wat vaak leidt tot berusting, passiviteit en het gevoel dat persoonlijke inspanning zinloos is.
- In een **causaal deterministische wereld** hebben onze keuzes wél degelijk impact op de toekomst. We hebben voorkeuren en we maken beslissingen, en die voorkeuren en beslissingen helpen meebepalen hoe onze toekomst eruitziet.

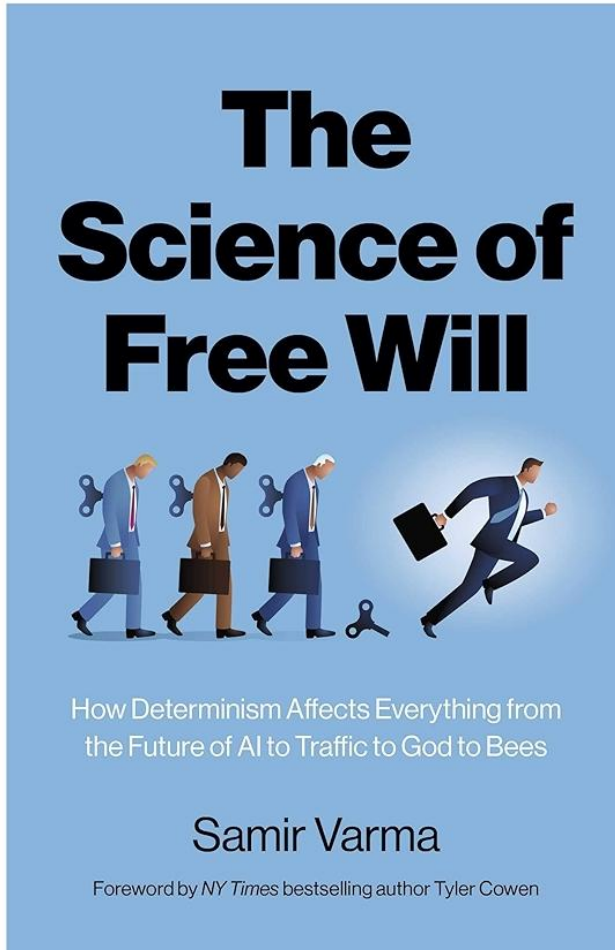
Free Will — Determinism Matrix

		Free Will	
		No	Yes
Determinism	Yes	Hard Determinism	Soft Determinism (Compatibilism)
	No	Hard Incompatibilism	Libertarianism

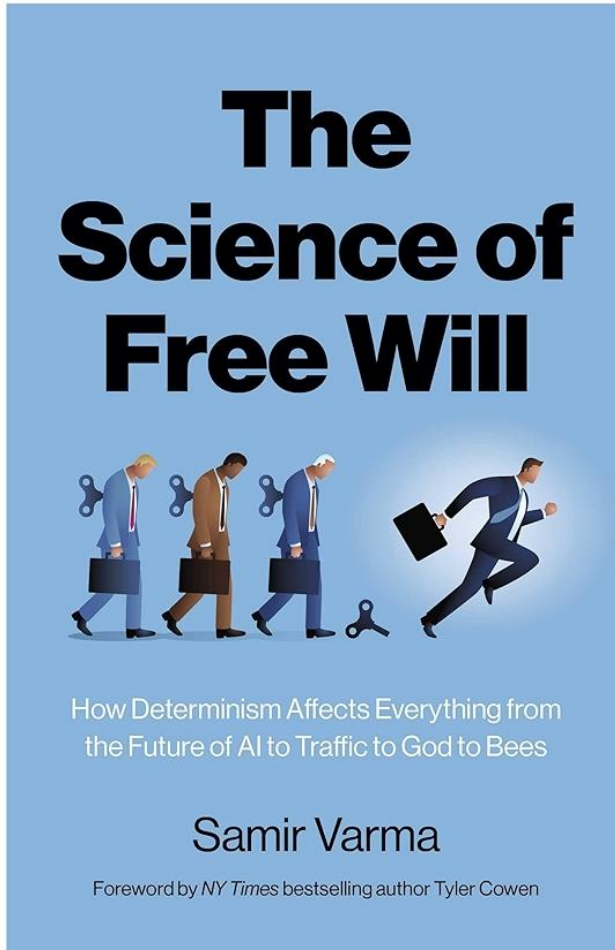

Rational Realm

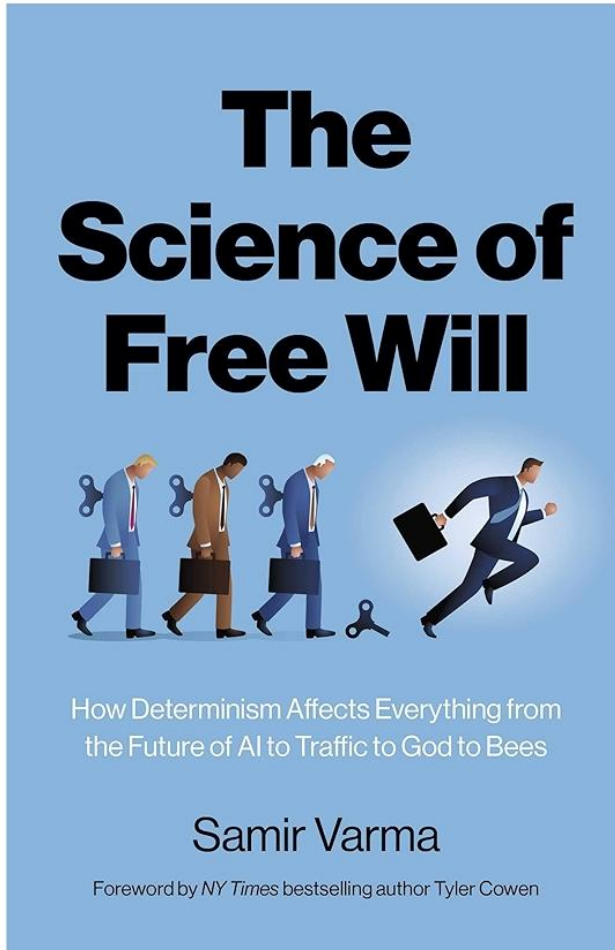
www.RationalRealm.com

“Het probleem is dit: we zijn opgebouwd uit atomen. Onze lichamen bestaan voornamelijk uit koolstof, waterstof, zuurstof, stikstof, calcium en fosfor. Maar dit zijn exact dezelfde atomen waaruit planeten, sterrenstelsels, de zon en de rest van het universum zijn opgebouwd.”

“Elk van die atomen is opgebouwd uit nog fundamenteelere entiteiten, namelijk elektronen, protonen en neutronen. En die zijn op hun beurt opgebouwd uit quarks en gluonen. Maar hier is het punt: elk van die fundamentele deeltjes gehoorzaamt aan nauwkeurige wiskundige wetten, die we in de afgelopen 100 jaar hebben ontdekt.”

“Dus, als elk afzonderlijk element waaruit ons lichaam bestaat nauwkeurige wiskundige wetten volgt, in welke zin hebben wij dan vrije wil?”

Morele schuld en verwijten

Denk terug aan de definitie van vrije wil:

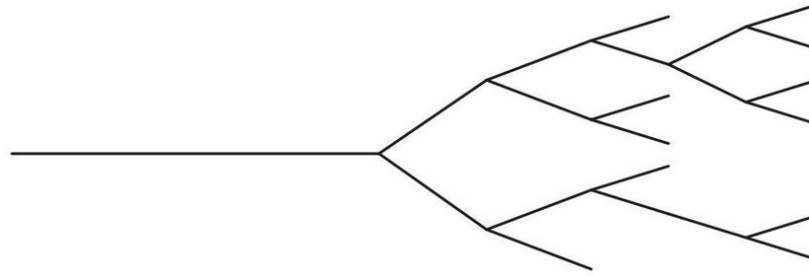
“meest sterke vorm van controle die we nodig om morele schuld of verwijtbaarheid te rechtvaardigen?”

NORMATIEVE VRAAG:

wanneer hebben we de **meest sterke vorm van controle** over ons handelen

VWS: “anders kunnen handelen dan hoe je gehandeld hebt”

Morele schuld en verwijten

Alternatieve opties
zijn noodzakelijk voor
de meest sterke
vorm van controle

Maar ook in een
wereld met
alternatieve opties

Is er volgens VWS
geen vrije wil

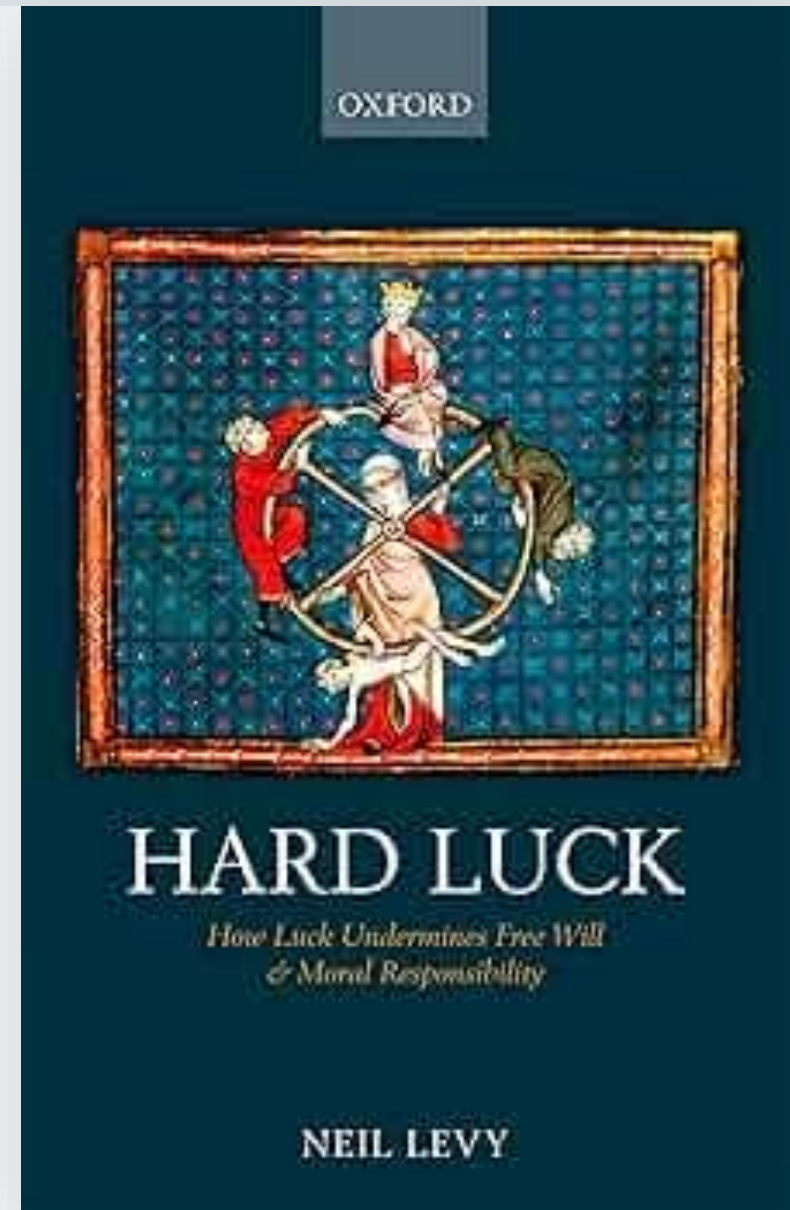
Consequentie argument (P. van Inwagen)

- Als determinisme waar is, dan zijn onze daden het logische gevolg van natuurwetten + verleden (de staat van de wereld voor we geboren waren).
- We hebben geen controle over de natuurwetten of het verleden.
- En dus ook geen controle over de gevolgen (onze daden inbegrepen) ervan.
- Controle over onze daden is vereist voor vrije wil.
- Dus: als determinisme waar is, is vrije wil onmogelijk.

Biopsychosociaal determinisme

- Genetische overerfbaarheid (genetische en epigenetische invloeden)
- Unieke situationele factoren (niet gedeelde omgeving)
- Opvoeding & SES (gedeelde omgeving)

Kan indeterminisme de vrije wil redden?

Vrouw die haar auto wil parkeren op een drukke parking...

Net wanneer ze een plekje ziet, snelt iemand haar voorbij en pikt de plaats in. Ze voelt de irritatie opborrelen en even flitst de gedachte door haar hoofd om uit te stappen en die persoon een duw te geven. Maar ze doet het niet. Ze is opgevoed met beleefdheid en verdraagzaamheid, groeide op in een stabiel gezin en heeft van nature een rustig karakter, iets wat ze van haar moeder heeft geërfd. Het is dus niet verwonderlijk dat ze haar kalmte bewaart, in de auto blijft zitten en gewoon op zoek gaat naar een ander plekje.

Stel nu dat ze was opgegroeid in een thuissituatie waar verbaal en fysiek geweld de norm waren, en dat ze een iets impulsiever temperament had geërfd. Dan was de kans groot dat ze wél uitgestapt was en de andere bestuurder een klap had verkocht.

Neil Levy: beide reacties zijn het gevolg van de toevallige factoren die iemand op lange termijn vormen.

Vilhauer's Epistemic Argument

Here is Vilhauer's short and concise version of the epistemic argument [4]: 131:

1. If it can be reasonably doubted that someone had free will with respect to some action, then it is a requirement of justice to refrain from doing serious retributive harm to him in response to that action.
2. Anyone who believes the free will debate to be philosophically valuable must accept that it can be reasonably doubted that anyone ever has free will.¹
3. Therefore, anyone who believes the free will debate to be philosophically valuable must accept that it is a requirement of justice to refrain from serious retributive harm.

Bedankt!

PROF. FARAH FOCQUAERT

Beter leven zonder *vrije wil*

*Een filosofie van loslaten:
voor een leven zonder (zelf)schuld*

